

СПРЕЧУВАЊЕ И БОРБА ПРОТИВ ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

*ХОРИЗОНТАЛЕН ИНСТРУМЕНТ
ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН И ТУРЦИЈА
– ВТОРА ФАЗА*

ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

БРОШУРА НАМЕНЕТА ЗА АДВОКАТИ

Јелена Ристиќ
Наташа Бошкова

Февруари 2021

Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

COUNCIL OF EUROPE

Имплементирано
од Советот на Европа

Спречување и борба против трговија со луѓе во Северна Македонија
Хоризонтален инструмент за Западен Балкан и Турција – втора фаза

ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

-БРОШУРА НАМЕНЕТА ЗА АДВОКАТИ-

Јелена Ристиќ

Наташа Бошкова

Февруари 2021

Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Имплементирано
од Советот на Европа

© 2021 Совет на Европа. Сите права се задржани. Правата на користење ги има Европската Унија под одредени услови. Ниту еден дел од публикацијата не смее да се преведува, репродуцира или пренесува, во кој било облик или со кое било средство, електронско (ЦД-ром, Интернет, итн.) или механичко, вклучително и фотокопирање, снимање или каков било систем за складирање или повлекување на податоци, без претходно писмено одобрение од Директоратот за комуникации (F-67075 Стразбург Цедекс или publishing@coe.int).

Оваа публикација е изработена со заеднички средства на Европската Унија и Советот на Европа. На ниеден начин не може да се смета дека гледиштата изразени во истата го одразуваат мислењето на Советот на Европа и на Европската Унија.

Содржина

I. Меѓународна правна рамка за инкриминација на трговијата со луѓе и заштита на жртвите.....	1
II. Национална правна рамка.....	2
II.1. Елементи на кривичните дела поврзани со трговија со луѓе.....	3
III. Идентификација и статус на жртва на трговија со луѓе.....	5
III.1. Постапка на идентификација на жртви на трговија со луѓе.....	5
IV. Права на жртви на трговија со луѓе во сите фази на домашната кривична постапка.....	6
IV.1. Информирање на жртвата на трговија со луѓе.....	6
IV.2. Привремен престој на жртва на трговија со луѓе.....	6
IV.3. Полномошник на жртвата на трговија со луѓе.....	7
IV.4. Бесплатна правна помош на жртви на трговија со луѓе.....	7
IV.5. Процесна заштита на жртвата.....	7
IV.6. Заштита на безбедноста и достоинството на жртвата во текот на постапката.....	8
IV.7. Неказнување на жртвите на трговија со луѓе.....	8
IV.8. Надомест на штета на жртвите.....	9
IV.9. Предлог за надомест на штета.....	9
IV.10. Конфискација на имот.....	9
IV.11. Надомест на штета во граѓанска постапка.....	9
IV.12. Извршување на одлуката за надомест на штета.....	9
IV.13. Надомест на штета од Државен фонд.....	10
V. Услуги за поддршка на жртви на трговија со луѓе.....	10
VI. Пракса на Европскиот суд за човекови права поврзана со трговија со луѓе.....	10
VII. Контакти на институции надлежни за превенција, заштита, упатување и идентификација и враќање/репатријација на жртви на трговија со луѓе.....	12

I. Меѓународна правна рамка за инкриминација на трговијата со луѓе и заштита на жртвите

Најзначаен меѓународен документ за борба против трговија со луѓе е Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, усвоен од страна на Организацијата на Обединети Нации (ООН) во 2000 година (познат како: Протокол на ООН за трговија со луѓе или Протокол од Палермо), и претставува дополнување на Конвенцијата против транснационален организиран криминал, донесена од страна на ООН во 2000 година. Овој Протокол обезбедува дефиниција на трговијата со луѓе, која оттогаш станува меѓународно прифатен стандард.

Дефиницијата на трговијата со луѓе, според член 3 на Протоколот од Палермо, е следна: „регрутирање, превезување, пренос, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана, или со употреба на сила, или други форми на присилба, или грабнување, или измама, или залажување, или со злоупотреба на моќ или состојба на немоќ или со давање или примаме пари или корист за да се добие согласност на лице кои има контрола над друго лице, заради експлоатација.“ Притоа, експлоатацијата, во најмала мерка, вклучува: „експлоатација на проституција на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или услуги, ропство или практики слични на ропството, слугување или отстранувањето на органи“, додека согласноста на жртвата е ирелевантна за постоење на кривично дело кога било кое од средствата, односно начините претходно наведени во дефиницијата, биле користени. Што се однесува до трговијата со деца, овој Протокол предвидува дека регрутирање, превезување, пренос, засолнување или прифаќање на дете заради експлоатација ќе се смета за трговија со луѓе, дури и во случај кога тоа не вклучува ниту едно од средствата, односно начините на извршување на овие дејствија, кои се предвидени во претходно споменатата дефиниција на трговијата со луѓе.

Исто така, Протоколот од Палермо ги исцртува и контурите на заштитата на жртвата. Во контекст на рамката која овој Протокол ја поставува во врска со заштитата на жртвата, се предвидува: помош и заштита на жртвите на трговија со луѓе (член 6); утврдување статус на жртва на трговија со луѓе (член 7) и репатријација на жртви на трговија со луѓе (член 8).

На регионално, односно европско ниво, најзначаен документ за борба против трговија со луѓе е Конвенцијата за акција против трговија со луѓе, донесена од страна на Советот на Европа во 2005 година. Република Северна Македонија ја ратификуваше Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговија со луѓе на 27 мај 2009 година, а на 1 септември 2009 година Конвенцијата влезе во сила. Дефиницијата за трговијата со луѓе предвидена со Протоколот од Палермо е скоро преликана во член 4 на оваа Конвенција на Советот на Европа. Притоа, членот 1 од Конвенцијата вклучува пристап базиран на човекови права во трговијата со луѓе. Тој утврдува дека Конвенцијата се занимава со: спречување на трговија со луѓе, заштита на жртвите на трговија со луѓе и гонење на сторителите на трговија со луѓе. Исто така, оваа Конвенција, за разлика од Протоколот од Палермо, освен справување со транснационалниот организиран криминал, вклучува и стандарди за справување со внатрешната трговија со луѓе и трговијата што не вклучува организирана криминална група. Главниот фокус на Конвенцијата е, сепак, заштитата на правата на жртвите и нивната целокупна благосостојба.

Зајакнатата помош и заштита на жртвите се состои, меѓу другото, од следново: идентификација и признавање на статус на жртвите (член 10); заштита на приватноста (член 11); физичка, психолошка и друга помош (член 12); период на рефлексija од триесет дена (член 13); дозвола за престој (член 14), надомест за штета (член 15) и поддршка за реинтеграција (член 16). Исто така, важен е и револуционерниот член 19, кој им овозможува на државите - договорнички да ги казнуваат лицата кои користат услуги обезбедени од жртви на трговија со луѓе.

Спроведувањето на Конвенцијата на национално ниво редовно се следи од Група на експерти за акција против трговија со луѓе (GRETA). Целта на овој механизам е да обезбеди доследно спроведување на одредбите на Конвенцијата, а со тоа и ефикасно да се заштитат правата на жртвите на трговија со луѓе. Преку објавување на извештаи, Група на експерти ги идентификува добрите практики и недоследностите во одговорот на државата во борбата против трговијата со луѓе и дава препораки што се јавно достапни, а имаат за цел да придонесат кон подобрување на состојбата со трговијата со луѓе во конкретната земја на која се однесуваат, но и да воспостават стандард што треба да го следат и останатите земји членки на Конвенцијата. Општите тематски извештаи на Групата експерти допринесуваат за сообразување на земјите со добрите практики во превенцијата и борбата против трговијата со луѓе.

II. Национална правна рамка

Македонскиот Кривичен законик е целосно усогласен со Протоколот од Палермо на ООН и Конвенцијата за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа.

Кривичниот законик на РСМ за прв пат овозможи инкриминација на трговијата со луѓе во 2002 година, преку воведување на членот 418-а, според чиј став 1: „Тој што со сила, сериозна закана, доведување во заблуда или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице или на друг начин врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна бременост, незаконито посвојување или нему сличен однос, питачење или експлоатација заради со закон забранета активност или недопуштено пресадување делови на човековото тело, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.“ Се работи за основниот облик на кривичното дело „трговија со луѓе“, при што станува збор за умислено дело. Дополнително, според став 5 на членот 418-а, за остварување на законското битие на делото не е битно постоењето на согласност на жртвата. Исто така, за остварување на законското битие на делото не е битно ниту дали е остварена целта на сторителот, односно дали се започнало со експлоатацијата.

ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Издвоен е и посебен облик на основното дело во став 2 на членот 418-а, при што за дејствие на извршување се смета одземањето или уништувањето на определена туѓа идентификациска исправа, со што се олеснува некој од начините на извршување на основното дело. Дополнително, во став 3 на членот 418-а, како посебен облик е инкриминирано и користењето на услуги на експлоатирано лице, при што дејствие на извршување е користењето или овозможувањето на друг да користи сексуални или други услуги. Потешок облик на делото е предвиден во став 4 на членот 418-а, при што квалификаторна околност е извршувањето на делото од службено лице во вршењето на службата. Правно лице одговара за делото „трговија со луѓе“ под општите законски услови (став 6 на членот 418-а), додека недвижностите, предметите и превозните средства задолжително се одземаат како предмети на делото (став 7 на членот 418-а).

Во 2008 година, Кривичниот законик на РСМ беше дополнет со член 418-г, кој го предвидува кривичното дело „трговија со малолетно лице“. Ова кривично дело во 2014 година беше преименувано во „трговија со дете“, со цел да се изврши термилошко усогласување на текстот на законот со Конвенцијата за правата на детето на ООН. Основниот облик на делото е дефиниран во став 1 на членот 418-г, според кој: „Тој што ќе подведе дете на вршење полови дејствија или ќе овозможи вршење полови дејствија со дете или врбува, превезува, пренесува, купува, продава или нуди за продавање, прибавува, обезбедува, засолнува или прифаќа дете заради експлоатација по пат на негово користење во сексуални активности за паричен или друг надоместок или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или изнудување согласност како посредник да се посвои дете, недопуштено пресадување на делови од човеково тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.“ Имено, кај основното дело се работи за дејствија за кои не е карактеристична примена на насилство и што се вршат „во согласност“ со жртвата, при што, според став 6 на членот 418-г, согласноста на жртвата со таквите дејствија не е од значење за постоење на делото.

Во став 2 на членот 418-г, е предвиден насилниот облик на дејствието на извршување на делото, односно доведување на дете во положба на жртва на сексуална и друга експлоатација со присилба или со други дејствија со кои му се наметнува определена одлука, и сл. И во рамките на член 418-г, слично како во член 418-а, се предвидени посебни облици на делото, и тоа: користењето или овозможувањето на друг користење сексуални и други услуги или друг вид експлоатација од дете (став 3) и одземање или уништување определена туѓа идентификациска исправа заради трговија со дете (став 4). Потешкиот облик на делото е предвиден во став 5 на членот 418-г, кој постои ако делото е сторено од службено лице во вршењето на службата. Притоа, и кај ова кривично дело, правно лице одговара за делото под општите законски услови (став 7 на членот 418-а), додека недвижностите, предметите и превозните средства задолжително се одземаат како предмети на делото (став 8 на членот 418-а).

Во контекст на претходно споменатите кривични дела поврзани со трговија со луѓе, односно трговија со деца, вредно е да се напомене дека може да станува збор и за внатрешна трговија со луѓе. Дополнително, може да се работи за трговија со луѓе и во случај на нелегално преминување на границата

II.1. Елементи на кривичните дела поврзани со трговија со луѓе

Кај кривичните дела „трговија со луѓе“ од член 418-а и „трговија со деца“ од член 418-г на Кривичниот законик на РСМ, генерално, може да се забележи дека е следена и запазена определена идентична структура, составена од три елементи, и тоа: **дејствие** на извршување; **средства/начин** на извршување на дејствието и **цел** заради која е извршено дејствието (експлоатација). Основната инспирација за оваа структура на трговијата со луѓе, која се состои од три елементи, се наоѓа всушност во рамки на меѓународната регулатива, конкретно во рамки на претходно споменатите меѓународни и регионални документи: Протоколот од Палермо на ООН и Конвенцијата за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа. Имено, ако внимателно се погледне дефиницијата на трговијата со луѓе поместена во рамки на овие документи, ќе се забележи споменатата структура од три елементи.

Во оваа смисла, во однос на кривичното дело „трговија со луѓе“ од член 418-а на Кривичниот законик, структурата од три елементи би била следна:

1. Дејствие на извршување: врбување, превезување, пренесување, купување, продавање, засолнување или прифаќање лица
2. Средства/начин на извршување на дејствието: со сила, сериозна закана, доведување во заблуда или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице или на друг начин
3. Цел заради која е извршено дејствието: експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна бременост, незаконито посвојување или нему сличен однос, питачење или експлоатација заради со закон забранета активност или недопуштено пресадување делови на човековото тело

Горенаведената структура се однесува на основниот облик на кривичното дело „трговија со луѓе“ од член 418-а, пред сè, во смисла на видовите дејствија на извршување. Имено, структурата на останатите облици на делото може да вклучува и други видови дејствија на извршување, како што е одземањето или уништувањето на определена туѓа идентификациска исправа (став 2 на членот 418-а) или користењето или овозможувањето на друг да користи сексуални или други услуги (став 3 на членот 418-а). Сепак, трите елементи кои го сочинуваат кривичното дело остануваат непроменети.

Што се однесува до кривичното дело „трговија со деца“ од член 418-г на Кривичниот законик, кога се работи за неговиот основен облик, структурата би била следна:

1. Дејствие на извршување: подведување дете на вршење полови дејствија или овозможување вршење полови дејствија со дете или врбување, превезување, пренесување, купување, продавање или нудење за продавање, прибавување, обезбедување, засолнување или прифаќање дете
2. Средства/начин на извршување на дејствието: не е предвидено (согласноста на детето со дејствијата на извршување не е од значење за постоене на делото)

3. Цел заради која е извршено дејствието: експлоатација по пат на негово користење во сексуални активности за паричен или друг надоместок или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или изнудување согласност како посредник да се посвои дете, недопуштено пресадување на делови од човеково тело

Значи, во однос на структурата од три елементи, постои исклучок кај основниот облик на кривичното дело „трговија со деца“. Имено, ова дело во својот основен облик се состои од два елементи - дејствието на извршување и целта – во согласност со одредбите на Протоколот од Палермо. Имено, имајќи ја предвид возраста на жртвата, а со тоа и високото ниво на ранливост, за основниот облик на делото практично не е релевантна „согласноста“ на детето. Насилниот начин на извршување на дејствието е предвиден во став 2 на членот 418-г, при што е предвидена и повисока казна затвор во траење од најмалку десет години. Така, во овој случај е практично присутен и елементот „средства/начин на извршување на дејствието“, со што е запазена структурата од три елементи. Притоа, начинот на извршување на дејствието е следен: со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице.

III. Идентификација и статус на жртва

на трговија со луѓе

Идентификацијата е процес со кој преку низа индикатори (показатели) се добиваат информации, врз основа на кои се врши проценка дали определено лице е жртва на трговија со луѓе. По идентификацијата, на жртвите им се обезбедуваат неопходни мерки за заштита на нивната безбедност и права, како и за добивање пристап до соодветна помош и поддршка. Прашањето на индикаторите за идентификација и упатување на жртви на трговија со луѓе е регулирано со стандардни оперативни процедури. Идентификацијата е долготраен процес, кој минува низ неколку фази, а жртвата првично се идентификува како претпоставена или потенцијална жртва на трговија со луѓе.

Терминот „**претпоставени (потенцијални) жртви на трговија со луѓе**“ се однесува на лица кои се во контакт со властите и за кои постојат индикации и основано сомнение надлежните органи да сметаат дека лицата се жртви на трговија со луѓе, но кои надлежните органи сè уште не ги класифицирале официјално како жртви на трговија со луѓе. Од друга страна, терминот „**официјално признаени (идентификувани) жртви на трговија со луѓе**“ се однесува на лица кои надлежните органи со сигурност и недвосмислено ги идентификувале како жртва на трговија, преку самите постапки за идентификација на органите или откако ги идентификувале како жртва во судска постапка. Во обата случаи терминот „жртва“ се однесува на лице кое е жртва на кривично дело (делото трговија со луѓе) и на кое, како такво, органите му даде посебен статус на жртва.

Предвидени се два типа индикатори за идентификација на жртви на трговија со луѓе: директни и индиректни. **Директните индикатори** се однесуваат на трите елементи од дефиницијата на трговијата со луѓе (со исклучок на деца, за кои не е потребно да постојат индикатори кои упатуваат на присуство на средствата). Со нив се потврдува дали конкретно лице е жртва на трговија со луѓе. **Индиректните индикатори** не упатуваат на постоење на трите елементи од дефиницијата за трговија со луѓе, и содржат одредени, непотполни и комбинирани информации, кои не се доволни за да се идентификуваат жртвите на трговија со луѓе. Со нив се идентификуваат претпоставените жртви на трговија со луѓе, кои треба да имаат исти права и ист третман како и жртвите на трговија со луѓе. Кај претпоставените жртви на трговија со луѓе најчесто недостасува елементот на присилба или нема доволен број на докази. Постојат и општи и посебни индикатори, кои упатуваат на дете жртва на трговија со деца или жртва на трговија со луѓе со цел трудова експлоатација.

III.1. Постапка на идентификација на жртви на трговија со луѓе

Идентификацијата на жртви на трговија со луѓе во РСМ е заснована на прецизно дефинирана методологија, по која постапуваат институциите и организациите. Постапката на идентификувањето и упатувањето на жртви на трговија со луѓе е уредена со Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, во кои детално е утврден начинот на постапување со претпоставени жртви, како и со лицата на кои им е утврден статус жртви на трговија со луѓе. Ревидираната верзија на Стандардните оперативни процедури од 2010 година беше во примена до ноември 2018 година, кога беа усвоени нови стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе. Согласно овие процедури, по првичниот контакт со лицето и утврдување на околности кои упатуваат на оправдано сомневање дека лицето е претпоставена жртва на трговија со луѓе, лицето се упатува до надлежниот орган за првично упатување. Надлежни органи за прво упатување се Националниот механизам за упатување, Центарот за социјални работи, Министерството за труд и социјална политика и Единицата за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти при Министерството за внатрешни работи, а од 2018 година и Националната единица за сузбивање на криумчарење мигранти и трговија со луѓе, кои официјално го идентификуваат лицето (како жртва на трговија со луѓе).

Надлежниот орган го утврдува идентитетот на претпоставената (потенцијалната) жртва, прибира информации од жртвата и ги утврдува нејзините потреби. Врз основа на прибраните податоци и со користење на индикатори се врши рана проценка на ризикот. Конечно, со цел утврдување на сите факти и околности од значење на постапката, со потенцијалната жртва се спроведува интервју за утврдување на статусот на жртва на трговија со луѓе. Со помош на преведувач, интервјуто се спроведува на јазик разбирлив за жртвата. Доколку се утврди статус на жртва на трговија со луѓе или, на претпоставена жртва, следува период на рефлексива и закрепнување, во кој жртвата престојува во Центар за жртви на трговија со луѓе или во Прифатниот центар за странци. Покрај Стандардните оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, надлежните органи, во постапувањето ги земаат предвид и Стандардните оперативни процедури за постапување со ранливи лица-странци и Стандардните оперативни процедури за постапување со непридружувани деца-странци.

IV. Права на жртви на трговија со луѓе во сите фази на домашната кривична постапка

IV.1. Информирање на жртвата на трговија со луѓе

Веднаш по утврдувањето на статусот на жртва на трговија со луѓе, тој/таа треба на јасен и разбирлив начин да добие информации за правата и обврските што ги има; достапните услуги за помош, поддршка, рехабилитација и реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе и постапките што треба да се водат за остварување на правата. Квалитетот и начинот на кој жртвата ќе ги добие информациите се клучни за таа да може да донесе информирана одлука за преземање на дејствијата.

IV.2. Привремен престој на жртва на трговија со луѓе

Доколку жртвата е странец, Министерството за внатрешни работи ќе издаде дозвола за привремен престој ако престојот е неопходен заради личната безбедност на жртвата или заради соработка со надлежните државни органи во откривањето на кривичните дела и гонење на сторителите. Дозволата за привремен престој се издава на барање на Единицата за трговија со луѓе и криумчарење мигранти и Националната единица за сузбивање на криумчарење мигранти и трговија со луѓе за лице претпоставени жртви на трговија со луѓе. Во пракса, адвокатите немаат можност да остварат контакт со овие лица и да им помогнат во остварувањето на нивните права како странска жртва, бидејќи против странските државјани кои се затекнати на територијата на државата, а немаат регулирано престој, веднаш се спроведува постапка за нивно протерување. Жртвите на трговија со луѓе може да поднесат барање за бесплатна правна помош за застапување од страна на адвокат во постапката за регулирање на нивниот престој во Северна Македонија.

IV.3. Полномошник на жртвата на трговија со луѓе

Жртвата на трговија со луѓе има право на полномошник во текот на сите фази на постапката каде може да укажува на факти и да предлага докази; да стави предлог за остварување на имотно-правно побарување; да биде известена за непреземање или за откажувањето на обвинителот од гонење; да поднесе жалба до повисокиот суд.

Полномошникот што ќе ја застапува жртвата во текот на постапката треба да ја подготви на начин да биде свесна за своите права. Жртвата треба целосно да биде информирана за фазите на кривичната постапка, улогата на сите вклучени во постапката и начинот на кој ќе се одвива постапката. Посебно треба да и' се објасни нејзината улога во целиот процес, односно дека може да не одговара на одделни прашања; може да го одложи давањето на исказот доколку не се чувствува безбедна; може да учествува на главната расправа и во доказната постапка преку поставување на прашања на сведоци, вештаци и обвинети. На жртвата треба да и' се укаже дека има право на преведувач/толкувач доколку не го разбира јазикот на кој се води постапката.

IV.4. Бесплатна правна помош на жртви на трговија со луѓе

Жртвите на трговија со луѓе имаат право на полномошник на товар на Буџетот. Трошоците за полномошникот во постапката се исплатуваат однапред од средствата на органот што ја води кривичната постапка.

Законот за бесплатна правна помош од 2009 и 2019 година им гарантира на жртвите на трговија со луѓе право на бесплатна правна помош и застапување во постапките за заштита на нивните права, како и во постапка за надомест на штета како жртви на кривични дела. Адвокатите кои сакаат да обезбедат бесплатна правна помош на жртвите на трговија со луѓе треба да поднесат барање до Министерството за правда да бидат евидентирани во регистарот на адвокати за давање на бесплатна правна помош. Жртвата на трговија со луѓе која има потреба од застапување во судска постапка може да поднесе барање до Министерството за правда да и' биде одобрена бесплатна правна помош од адвокат. Кон барањето жртвата треба да достави доказ со кој ќе го потврди статусот на жртва. Одобрената бесплатна правна помош вклучува застапување од адвокат, надомест на судски и административни трошоци и надоместок за вештачење. Постапката и условите за одобрување на бесплатна правна помош се уредени со Законот за бесплатна правна помош од 2019 година, споменат погоре. Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе исто игра улога во дружењето на правна помош на жртвите.

IV.5. Процесна заштита на жртвата

При давањето исказ и испитувањето во сите фази на постапката, жртвата има право на процесна заштита. Мерките за заштита превенираат виктимизација на жртвата преку повторување на својот исказ, навраќање на траумата, потенцирање на чувството на страв и срам од настаните во кои била жртва. Процесната заштита ја дава судот по сопствена оценка или по предлог на јавниот обвинител или на жртвата. Судот при определувањето на процесната заштита мора да ја земе предвид волјата на жртвата. Доколку жртвата на трговија со луѓе е дете, судот задолжително ќе определи мерка за процесна заштита со видео и тонски запис на исказот на детето, што подоцна ќе се користи како доказ во постапката. Најчесто жртвите на трговија со луѓе не доаѓаат во контакт со судија на претходна постапка и првиот исказ го даваат во просториите на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и немаат можност самите да побараат процесна заштита. Во предистражната и истражната постапка обвинителот ја има контролата врз динамиката на преземање на дејствија пред сослушување на жртвата. Затоа, полномошникот на жртвата треба да се осигура дека пред сослушување на жртвата, судот одобрил процесна заштита. Жртвите чија безбедност е загрозувана имаат право да бидат сместени во прифатилиште за жртви на трговија со луѓе додека трае ризикот, но не подолго од една година. Полициски службеник може да обезбеди заштита на жртвата и членови на нејзиното/неговото семејство доколку се лица опфатени со прописите за заштита на сведоци.

IV.6. Заштита на безбедноста и достоинството на жртвата во текот на постапката

Полицијата, јавниот и обвинител и судот имаат обврска да ги третираат жртвите со грижа и внимание и да обезбедат делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка во текот на сите фази на кривичната постапка. Жртвата има право да биде испитувана од лице од ист пол во полицијата и во јавното обвинителството. Во текот на целата постапка потребно е сите институции да посветат внимание со цел да се избегне контакт на жртвата со сторителот или блиски лица на сторителот, при влез и движење во просториите на институциите; при испрашувањето на жртвата и сл. При тоа, мора да се почитува достоинството и приватноста на жртвата, па јавниот обвинител, жртвата и/или полномошникот или старателот може да побараат исклучување на јавноста во текот на расправата кога жртвата дава исказ. Повторно испитување на дете жртва во судска постапка судот може да нареди само во исклучителни ситуации кога постојат нови околности, а испитувањето ќе се изврши преку користење на технички средства за комуникација. Судот е должен постапката да ја спроведе без одложување и да оневозможи злоупотреба на правата кои им припаѓаат на учесниците во постапката.

IV.7. Неказнување на жртвите на трговија со луѓе

Жртвите на трговија со луѓе се изложени на бројни повреди на нивното достоинство, психичкиот и телесниот интегритет, загрозување на здравјето поради нехуманиот однос на извршителите на кривичното дело. Понекогаш жртвите се вклучени во преземање на дејствија со кои го исполнуваат обележјето на некое кривично дело или прекршок. Не треба да се казни жртва на трговија со луѓе која била принудена да стори кривично дело или друго казниво дело додека била жртва, а кое е непосредно поврзано со нејзината положба на жртва. Принудата на жртвата да стори кривично дело или друго казниво дело може да произлегува од состојбата на криза на жртвата; слабост; зависност; страв; потчинетост; несигурност; ограничување на волевата слобода и слободен избор во своето однесување создадена со актуелни или претпоставени закани, продолжена состојба на физичка или психолошка тортура што ќе се утврди со психолошко вештачење. Неказнувањето на жртвите на трговија со луѓе подразбира дека жртвата не треба да се гони, да се лишува од слобода, да се притвора со што ќе се спречи секундарна виктимизација.

IV.8. Надомест на штета на жртвите

Жртвите на трговија со луѓе имаат право да учествуваат во кривичната постапка како оштетени со приклучување кон кривичниот прогон и/или за остварување на имотно-правно барање за штета. Правдата за жртвите на трговија со луѓе подразбира спроведување на ефикасна истрага; учество на жртвата во постапката; утврдување на вистината; казнување на сторителот и соодветна компензација за претрпената материјални и нематеријална штета на жртвата.

IV.9. Предлог за надомест на штета

Жртвата и/или полномошникот на жртвата поднесуваат предлог за остварување на имотно-правното барање најдоцна до завршување на главната расправа пред првостепениот суд пред кој се води кривичната постапка. Судот, покрај одлуката за вината и санкцијата за сторителот/ите на кривичното дело, ќе одлучи делумно или целосно и за висината на имотно-правното побарување што може да вклучува материјална и нематеријална штета. Жртвата има право на жалба против одлуката на првостепениот суд до повисокиот суд само во делот на (не)досуденото имотно-правно побарување или висината на досудениот износ. Жртвата не може да поднесе жалба на одлуката на судот за вината и видот и висината на санкцијата.

IV.10. Конфискација на имот

Заради заштита на имотно-правното барање на жртвата во кривичната постапка, можат да се определат привремени мерки за обезбедување на имотно-правното барање што настанало поради извршувањето на кривичното дело. Под привремено обезбедување на имот или средства се подразбира и привремено замрзнување, заплenuвање, задржување фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривичното дело.

IV.11. Надомест на штета во граѓанска постапка

Доколку судот во кривичната постапка не одлучи за имотно-правното побарување; или додели помал износ од оној што го барала жртвата; или донел ослободителна пресуда, жртвата има право да бара надомест на материјална и нематеријална штета пред надлежен суд во граѓанска постапка. Доколку жртвата е упатена своето право на надомест на штета да го остварува во граѓанска постапка, може да бара износот да се наплати од конфискуваната вредност ако поведе спор во рок од шест месеци од денот на правосилноста на одлуката на кривичниот суд и ако во рок од три месеци од денот на правосилноста на одлуката со која е утврдено неговото барање побара намирување од конфискуваната вредност.

IV.12. Извршување на одлуката за надомест на штета

По правосилноста на одлуката за надомест на материјална и нематеријална штета во граѓанска или во кривична постапка, жртвата има право да иницира постапка за наплата на досудениот износ во постапка пред надлежен извршител.

IV.13. Надомест на штета од Државен фонд

За дете-жртва на трговија со луѓе доколку надоместот на материјална и нематеријална штета не може да се наплати од сторителот/ите, средствата се обезбедени од посебна

ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

програма на Министерството за правда. Отсуствува механизам за обесштетување на полнолетните жртвите на трговија со луѓе во случај кога имотно-правното побарување не можат да го остварат од осудениот сторител на кривични дела поврзани со трговија со луѓе.¹

V. Услуги за поддршка на жртви

на трговија со луѓе

Помошта и поддршката на жртвите на трговија со луѓе почнува веднаш по нивното откривање и започнување на процесот на идентификација. Помошта и поддршката имаат за цел да ги задоволат непосредните и основните потреби на жртвата и да создадат услови за безбедно функционирање. Покрај правната помош, жртвата има потреба и од други услуги што ги обезбедуваат институциите и организациите - дел од Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе.

Адвокатите кои застапуваат жртви на трговија со луѓе треба да се запознаени со услугите каде жртвите може да добијат сместување, храна, облека и други основни потреби. Особено се важни медицинската помош и услугите за психосоцијална помош и поддршка кои се достапни на жртвите за време, но и по завршување на судската постапка. Листа на достапните услуги и одговорните институциите и организации надлежни за превенција, заштита, упатување и идентификација и враќање / репатријација на жртви на трговија со луѓе се достапни на крајот на оваа брошура.

Начинот на кој се води постапката за идентификување, заштита, рехабилитација и реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе и координираното постапување и партнерство на сите вклучени во борбата против трговијата со луѓе на локално, национално и транснационално ниво е утврдена со Стандардните оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе.

VI. Пракса на Европскиот суд за човекови права

поврзана со трговија со луѓе

Европската конвенција за човековите слободи и права (ЕКЧП) во членот 4 утврдува дека „никој не смее да биде држан во ропство или во ропска зависност“, дури и во случај на општа опасност којашто се заканува по животот на нацијата. Во ставот 2, ЕКЧП забранува принудна или задолжителна работа, а ставот 3 од ЕКЧП посочува што терминот „принудна или задолжителна работа“ не вклучува. Во член 4 не се споменува експлицитно трговија со луѓе, туку се забранува „ропство“, „ропска зависност“ и

1 Во тек е подготовка на Закон за обесштетување на жртви на насилни кривични дела со кој треба да се воспостави државен механизам за надомест на штета на жртвите на трговија со луѓе.

„принудна или задолжителна работа“, но Европскиот суд за човекови права согласно својата обврска да ја толкува ЕКЧП во актуелниот контекст, во судската пракса утврдил дека трговијата со луѓе спаѓа во опсегот на членот 4 на ЕКЧП. Во продолжение се излистани неколку случаи поврзани со трговија со луѓе.

T.I. and others v. Greece (жалба бр. 40311/10)- повреда на членот 4 од ЕКЧП со образложение дека надлежните органи не ја исполниле позитивната обврска согласно закон за водење на навремена и ефективна истрага за улогата на државните службеници кои овозможиле сторување на кривично дело – трговија со луѓе.

S.M. v. Croatia (жалба бр. 60561/14) - повреда на членот 4 од ЕКЧП во неговиот процесен аспект поради отсуство на ефективна истрага.

L.E. v. Greece (жалба бр. 71545/12)- повреда на членот 4 и на на член 6 ст. 1 (право на фер судење во разумен рок) од ЕКЧП. Иако за жалителката постоеле индикатори (показатели) дека е жртва на трговија со луѓе, што било потврдено и од НВО кое се грижи за заштита на ваквите жртви, нејзе официјално ѝ бил признаен статус на жртва заради сексуална експлоатација, дури после повеќе од девет месеци.

Chowdury and Others v. Greece (жалба бр. 21884/15)- повреден членот 4 ст. 2 од ЕКЧП, (забрана на принудна работа) бидејќи жалителите биле изложени на принудна работа како еден од облиците на експлоатација, односно биле принудени да работат без надомест, во тешки услови, под надзор на вооружени чувари.

Kawogo v. the United Kingdom (жалба бр. 56921/09) - По постапката за спогодбено решавање на случајот и признанието на државата дека го повредила членот 4, Европскиот суд за човекови права донел едногласна одлука со која констатира дека државата прифатила дека е повреден членот 4, и дека надоместокот што жалителката го добила во постапката пред домашниот суд е соодветен за компензација на штетата што ја претрпела како жртва на присилна работа.

Siliadin v. France (Жалба бр. 73316/01)- повреда на членот 4 од ЕКЧП поради неисполнување на позитивните обврски на Франција за заштита на жртвите на трговија со луѓе. Случајот се однесува на дете експлоатирано за домашно прислужништво.

C.N. и V. v. France (жалба бр. 67724/09)-повреда на членот 4 поради пропустот на државата да усвои законска и институционална рамка за ефикасна борба против ропството и присилната работа. Дејствија што претставуваат работа треба да бидат соодветно платени и потребно е јасно да се разграничи присилната работа од извршување на домашните обврски и помагањето во домаќинство, во кое живеат заедно повеќе членови.

VII. Контакти на институции надлежни за превенција, заштита, упатување и идентификација и враќање/репатријација на жртви на трговија со луѓе

Институција/организација	Контакт
Министерство за внатрешни работи-Единица за трговија со луѓе и криумчарење мигранти	Адреса: Димче Мирчев бр 9, 1000 Скопје Тел: +389 (02) 314 23 77; +389 (02) 314 2433 Моб: +389(0)70242623
Министерство за труд и социјална политика Канцеларија на Национален механизам за упатување	Адреса: Даме Груев 14, 1000 Скопје Тел: +389 (02) 3129 308 Моб:+389(0)75 311 726 Координатор на националниот механизам за упатување Адреса: Даме Груев 14, 1000 Скопје Тел: +389 (02) 3 106 443 Моб: +389(0)76456795
Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција	Јавен обвинител Раководител на НЕСКМТЛ Кеј Димитар Влахов бб 1000 Скопје тел.+389 (02)3298 -288 факс.+389 (02)3219 – 881 Електронска пошта: jorm@jorm.org.mk
Министерство за внатрешни работи Оддел за гранични работи и миграција- БЈБ	Адреса: Димче Мирчев бр.9, 1000 Скопје Тел: +389 (02) 333 40 36 Моб: +389(0)70358187
Прифатен центар за странци	Тел/факс:+389 (02) 3142613 Моб: +389(0)71220850
Здружение за акција против насилство и трговија со луѓе Отворена порта- Ла страда Скопје Центар за лица-жртви на трговија со луѓе и жртви на сексуално насилство	Тел/Факс:+389(02)700107 Моб.: +389(0)70367639 Електронска пошта: Lastrada@lastrada.org.mk

Корисни материјали за трговија со луѓе

Кривичен Законик

Закон за кривична постапка

Закон за бесплатна правна помош

Закон за правда на децата

Конвенцијата против транснационален организиран криминал од 2000 година на ООН

Конвенција за акција против трговија со луѓе на Совет на Европа

Европска Конвенција за човековите слободи и права

Судска пракса на Европскиот суд за човекови права и слободи

Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе. Достапни

на: <https://bit.ly/3k6PeF8>

Програмска канцеларија на Советот на Европа во Скопје,
Деловен центар Соравија
Филип Втори Македонски, бр.3,
1000 Скопје
тел: +38923100 330

Вебсајт: <http://horizontal-facility-eu.coe.int>

E-mail: horizontal.facility@coe.int

 @jp.horizontal.facility

 @CoE_EU_HF

Оваа публикација е изработена со заеднички средства на Европската Унија и Советот на Европа. На ниеден начин не може да се смета дека гледиштата изразени во истата го одразуваат мислењето на Советот на Европа и на Европската Унија.

Советот на Европа е водечка организација за човековите права на континентот. Таа се состои од 47 држави членки, вклучувајќи ги сите држави членки на Европската унија. Сите држави членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, која претставува меѓународен договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права ја следи примената на оваа конвенцијата од страна на државите членки.

www.coe.int

Земјите членки на Европската Унија одлучија да ги поврзат своите знаења, ресурси и судбини. Заедно тие изградиле зона на стабилност, демократија и одржлив развој, истовремено одржувајќи ја културната разновидност, толеранцијата и индивидуалните слободи. Европската Унија се залага за споделување на своите постигнувања и вредности со држави и народи и надвор од нејзините граници.

www.europa.eu

Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

Имплементирано
од Советот на Европа

